Štefan I., Svätý (969 alebo 970/975/980-1038) :)

Sviatok svätého Štefana (20. augusta - deň jeho kanonizácie) je najväčším štátnym sviatkom Maďarska. Dôvodov je viac: Štefan bol prvý uhorský kráľ, keďže dovtedajší vládcovia mali len titul kniežatá. Uhorsko sa premenilo z nejednotného celku s prevažne pohanským obyvateľstvom na centralizovaný štát s vybudovanou cirkevnou správou. A navyše sa Štefan I. stal svätým. Stal sa preto symbolom celého Uhorska. V čom spočívali jeho zásluhy?

V čase, keď Štefan preberal vládu od svojho otca veľkokniežaťa Gejzu, bolo Uhorsko konglomerátom viac či menej nezávislých uhorských kniežatstiev. Arpádovci však kontrolovali jeho najvyspelejšie časti. Išlo predovšetkým o Zadunajsko, teda dnešné Maďarsko západne od Dunaja, a Nitriansko, ležiace na území dnešného Slovenska. Obe tieto územia mali už tradície kresťanstva a štátnosti. Ich vyspelosť dávala Arpádovcom výhodu oproti ostatným kniežatstvám v Karpatskej kotline.

Porážka a rozštvrtenie Kopáňa

Štefan I. získal prvé skúsenosti s vládnutím ako údelné knieža v Nitre, kde pred ním vládol jeho strýko Michal. Toho dal zrejme zavraždiť jeho vlastný brat Gejza, aby svojmu synovi zabezpečil čo najlepšie postavenie. Napriek tomu mal Štefan hneď po svojom nástupe veľké problémy. Gejza zomrel v roku 997 a proti Štefanovi sa hneď postavilo šomoďské knieža Kopáň. Mladému Štefanovi vtedy výrazne pomohli slovanské kniežatá Hunt a Poznan, vďaka ktorým bolo Kopáňovo vojsko porazené a on sám padol v boji. Štefan dal po bitke jeho telo rozštvrtiť a časti jeho tela nechal vyvesiť na brány Ostrihomu, Vesprímu, Rábu a jedna sa dostala až do Sedmohradska.

Krutým zúčtovaním s Kopáňom skonsolidoval Štefan svoju moc natoľko, že sa na Vianoce roku 1000 alebo roku 1001 nechal korunovať korunou získanou od pápeža Silvestra II. Nasledovalo postupné zjednocovanie krajiny pod priamou kontrolou kráľa. Porážal jedno uhorské knieža za druhým, na ich miesto však nedosadzoval ďalšie kniežatá, ale urobil z kniežatstiev komitáty – centrá novej modernej uhorskej správy, podriadenej panovníkovi.

V roku 1003 poslal Štefan vojsko proti sedmohradskému kniežaťu Ďulovi II. (známemu tiež pod menom Prokuj) a zosadil ho, podobne aj jeho brata Zombora, ktorý vládol v severnom Sedmohradsku. Obe kniežatstvá premenil na komitáty Fehér a Doboka. Podobne si poradil aj s Marošvárskym kniežatstvom na juhu Uhorska a zrejme v roku 1028 poslal vojsko proti kniežaťu Ajtoňovi. Na tomto území vznikol nový komitát, ktorý dostal meno podľa svojho prvého župana Čanád.

Novú podobu uhorských územných jednotiek si kráľ Štefan nevymyslel. Použil pri nej vzory z nemeckých oblastí, no tiež z Veľkej Moravy. Svedčí o tom napríklad prebratie pôvodne zrejme avarského termínu župan (maď. ispán), známeho tiež z Veľkej Moravy, ktorý stál v Uhorsku na čele kráľovského komitátu. Správa krajiny však prebrala aj ďalšie termíny: pohárnik (poharnok), stolník (asztalnok) či dvorník (udvarnok). Veľmi bohato ovplyvnila slovanská slovná zásoba aj maďarskú cirkevnú terminológiu.

Copyright © 2013 - 2026 Encyklopédia poznania

Veľká Morava sa stala inštitucionálnym vzorom pre stredoeurópske štáty; vzájomné podobnosti medzi Čechami, Poľskom a Uhorskom voči Veľkej Morave sú veľké, preto niektorí historici používajú v tejto súvislosti termín stredoeurópsky typ štátu. Jeho podstatou bola relatívne silná autorita panovníka, závislosť aristokracie na úradoch (nie na majetku, ten získavali vo väčšej miere až neskôr) a tým aj na vzťahoch s kráľom, či hradská sústava, teda organizácia správy z hradov, na ktorých sídlili župani.

Jednu časť Uhorska však Štefan nestihol na začiatku svojej vlády zmeniť úplne podľa svojich predstáv. Bolo to Nitriansko, ktoré sa po Štefanovej korunovácii dostalo pod vplyv poľského panovníka Boleslava Chrabrého. Ten nespokojný s tým, že korunu od pápeža získal Štefan a nie on, vojensky obsadil územie dnešného Slovenska, aby sa nakoniec v roku 1001 dohodol so Štefanom na kompromise. Štefan sa vzdal priameho vplyvu na Nitriansko, ktoré však zostalo pod vládou synov zavraždeného Michala Ladislava a Vazula. Poľský vplyv sa tu udržal až do roku 1029, keď Štefan Nitriansko znovu získal. Štefan potom nechal Vazula vsadiť do väzenia.

O dva roky neskôr postihlo uhorského kráľa veľké nešťastie. Jeho jediný syn Imrich zomrel na následky zranení z poľovačky. Automaticky by sa tak novým kráľom mal stať v Nitre uväznený Vazul. To však Štefan nechcel nechať dopustiť. Určil za následníka svojho synovca, Benátčana Petra Orseola. Aby si Vazul nemohol robiť nároky na trón, nechal ho Štefan oslepiť a naliať do uší horúce olovo.

Nové biskupstvá a arcibiskupstvá

Súčasne s bojmi o centralizáciu krajiny prebiehala aj christianizácia Maďarov a budovanie cirkevnej správy. Začal s tým vlastne už Štefanov otec Gejza, ktorý požiadal nemeckého cisára Ota I. o vyslanie misionárov. V roku 972 prišla do Uhorska misia na čele s biskupom Brunom zo Sankt Gallenu a pokrstila knieža Gejzu a jeho syna Vajka. Obaja dostali pri krste meno Štefan. S touto misiou možno súviselo aj založenie prvého biskupstva v Uhorsku, ktorým sa stal Vesprím. Asi v roku 1000 už Štefan I. založil ostrihomské arcibiskupstvo, čím sa stalo Uhorsko z hľadiska cirkevnej správy nezávislé. Nové biskupstvá vznikli na viacerých miestach krajiny, či už v blízkosti Dunaja, ako bol prípad Vacova či Kaloče, ďalej v Päťkostolí (Pécs), v Rábe (Győr), v Jágri (Eger) či v Sedmohradsku. V roku 1030 Štefan povýšil kaločské biskupstvo na arcibiskupstvo.

V zahraničnej politike bol Štefan pomerne obozretným panovníkom. Udržiaval priaznivé vzťahy s Nemeckou ríšou aj vďaka tomu, že jeho manželka Gizela pochádzala z Bavorska. Otvorenie podunajskej cesty bolo vítanou zmenou pre ľudí zo strednej Európy. Tieto srdečné vzťahy sa dočasne zhoršili, keď nemecký cisár Konrád II. zaútočil v roku 1030 proti Uhorsku. Napriek tomu však, ak porovnáme vládu Štefana I. s vládou Rastislava a Svätopluka na Veľkej Morave, uhorský panovník sa tešil priazni nielen pápežstva, ale aj ríše. Tento fakt nepochybne prispel k stabilizácii zmien, ktoré v Uhorsku nastali za Štefanovej vlády.

Štefan zomrel 15. augusta 1038. Nechal po sebe veľkú zjednotenú krajinu s modernou správou a dvoma arcibiskupstvami. Uhorský panovník sa mohol navyše pýšiť dedičnou kráľovskou korunou, pričom tento náskok dohnali Čechy až o dve storočia neskôr.

Budovanie uhorského štátu teda začalo bratovraždou: Gejza nechal zabiť svojho brata Michala. Analógií z iných krajín je veľa. Podobne začalo svoj štát „budovať“ české knieža Boleslav I., ktorý v roku 935 zavraždil svojho brata Václava. Napokon aj legendárne založenie Ríma začalo vraždou Réma bratom Romulom. Všetko to pripomína „prvú bratovraždu v dejinách“, keď biblický Kain zavraždil Ábela. Muselo každé veľké dielo v dejinách začínať týmto krutým spôsobom?

Neskorší obraz sv. Štefana

Budovanie štátu, o ktoré sa s úspechom pokúšali osobnosti našich dejín v 10. a 11. storočí, bolo mimoriadne pohnutým obdobím. Aby sa zmenili už fungujúce inštitúty a štruktúry moci, neváhali tieto osobnosti siahnuť k tým najkrutejším prostriedkom na odstránenie nepriateľov. Týka sa to, samozrejme, aj Štefana, ktorý sa podobne porátal s Kopáňom i Vazulom. V krvi a vo vojnách sa tak mohli stabilizovať stredoeurópske monarchie Poľsko, Čechy a Uhorsko, aby nakoniec ony samy pretrvali niekoľko stáročí. Všetky tieto udalosti vyrobili veľké vrásky neskorším legendistom a kronikárom opisujúcim tieto udalosti. Potrebovali totiž jednak kruté skutky Štefana a jeho otca Gejzu zamlčať, na druhej strane však písali pod tlakom tradície.

O vražde Michala či zmrzačení Vazula sa muselo všeobecne vedieť. Legendista preto len decentne naznačil, že Gejzovi ostali „ruky poškvrnené ľudskou krvou“, preto Boh nedovolil uskutočniť veľké plány jemu, ale až jeho synovi Štefanovi. V prípade zmrzačenia Vazula už uhorský kronikár siahol k účelovej lži: *„(Štefan) ešte pred svojou smrťou ho (Vazula) chcel ustanoviť za kráľa. Keď sa o tom dopočula kráľovná Gizela, poradila sa so zločinným mužom Budom a urýchlene poslala do väzenia, kde zadržiavali Vazula, Budovho syna Šebeša. Šebeš teda predišiel kráľovského posla, vylúpol Vazulovi oči, do ušných dutín mu nalial olovo a potom ušiel do Čiech.“* Zodpovednosť za

tento skutok tak kronikár preniesol na zrejme nie príliš obľúbenú Štefanovu manželku Gizelu. Zavádzanie či klamstvá kronikárov slúžili k zlepšeniu obrazu zakladateľov štátu pre ďalšie generácie.

Po Štefanovej smrti sa síce k moci dostal ním určený nástupca Peter Orseolo (Štefanov synovec z benátskeho rodu Orseolovcov), po jeho odstavení v roku 1046 sa však k moci vrátili Arpádovci. Iróniou osudu tak v Uhorsku napokon vládli potomkovia Vazulovej vetvy Arpádovcov, ktorú sa Štefan snažil odstrániť. Vazulovým potomkom však zrejme neprekážalo, že sa Štefan I. stal symbolom celej krajiny, stotožnením v kráľovskej, svätoštefanskej korune. Paradoxne táto koruna nepochádzala z čias Štefana I., no napriek tomu sa stala prameňom štátnej moci.

Túto náuku, ktorá je známa aj z iných európskych krajín, rozvinul v 16. storočí uhorský právnik Štefan Verbőci, podľa ktorého Uhri zvolením Štefana I. za kráľa preniesli na neho štátnu moc a tá, skoncentrovaná po jeho smrti do kráľovskej koruny, prechádza okamihom korunovácie na jeho nástupcu. Termín svätoštefanská koruna sa tak stal náhradou pre termín štát a každý uhorský kráľ bol v prvom rade nástupcom svätého Štefana.

V neskoršom období, zvlášť v 19. a 20. storočí, sa termín svätoštefanská koruna stal symbolom jednoty a nedeliteľnosti uhorského štátneho územia. Pozícia svätého Štefana sa tak stala v uhorských, ale aj maďarských národných dejinách jedinečná a nenahraditeľná, a to napriek tomu, že neskorší obraz, alebo skôr ideál svätého Štefana, sa pochopiteľne nezhodoval s historickou realitou. Už len preto, že ideál sa s realitou nezhoduje nikdy.

Hoci dnes nemá Štefan I. významné miesto v slovenskom historickom povedomí, nie je tento stav príliš zaslúžený. Nesnažil sa totiž o vybudovanie maďarského štátu, ako by sa to mohlo niekedy zdať z oficiálnych osláv sviatku svätého Štefana v Maďarsku, ale o pestré a moderné Uhorsko. Dosvedčuje to citát z diela *Ponaučenia svätého kráľa Štefana I. kráľovičovi Imrichovi*. Autor diela upozorňuje Imricha, ako je dôležité dbať o národnostnú pestrosť krajiny, *„pretože kráľovstvo jedného jazyka a jedného mravu je slabé a krehké“*.

Autorom tejto vety bol iste stredoveký učenec a nie kráľ, avšak s touto myšlienkou sa Štefan určite musel stotožňovať. Svoju panovnícku dráhu začal v slovanskej Nitre, slovanské kniežatá Hunt a Poznan mu výrazne dopomohli k víťazstvu nad Kopáňom hneď na začiatku svojej vlády a celý život sa obklopoval cudzincami z nemeckých a talianskych krajín, ktorí prispeli k modernizácii Uhorska. Národnostná pestrosť krajiny bola natoľko nápadná, že arpádovské Uhorsko bolo rovnako slovanské ako maďarské. Napokon sa aj sami Arpádovci v priebehu 11. a 12. storočia sobášmi so slovanskými panovníkmi z Poľska, Ruska či Srbska stali takpovediac slovansko-maďarskou dynastiou.

Tak vyzerá obraz o Štefanovi I. Bez štátnikov ako bol on alebo český Boleslav I. či poľský Mešek I., ktorí neváhali zaviesť vo svojich krajinách nové poriadky, podporovať kresťanstvo a posunúť tak strednú Európu na západ, by tieto krajiny postihol osud polabských Slovanov, z ktorých sa stala ľahká korisť výbojných Sasov. Preto je Štefan I. dôležitý nielen pre Maďarov, ale aj pre Slovákov. Je to jedna z najvýznamnejších postáv našich dejín.

- **http://www.historickarevue.com/clanok/stefan_i-svaty**

Copyright © 2013 - 2026 Encyklopédia poznania